

Ірина Антоненко
Київський національний торговельно-економічний університет
Irina Antonenko
Kyiv National University of Trade and Economics

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЛІСИСТОСТІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF OPTIMIZATION WOODED OF TERRITORY UKRAINE

Сформульовано напрями формування оптимальної лісистості країни, критеріальними ознаками якої є нарощування лісоресурсного потенціалу, поліпшення розміщення лісів у просторовому відношенні, забезпечення потреби в ресурсах лісу, поліпшення екологічної ситуації. Конкретизована структура організаційно-економічного механізму оптимізації лісистості території. Обґрунтовано інструменти досягнення оптимальної лісистості, основними з яких вважається фінансове, організаційно-управлінське та правове забезпечення реалізації цього процесу.

Directions of forming of optimal wooded of country are set forth. The signs of wooded are increase of resource potential, improvement of placing of the forests in a spatial relation, providing of requirement in the resources of the forest, improvement of ecological situation. Specified structure of organizational and economic mechanisms of optimization of wooded of territory. The instruments of achievement of optimal wooded of territory are reasonable. Basic instruments are considered financial, administrative and legal orgware of realization of this process.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Підвищення лісистості території та доведення її до оптимального рівня – важлива соціально-економічна й екологічна проблема. Економіко-правові заходи, що передбачалися для її вирішення, залишилися нереалізованими. Незважаючи на те, що посадки лісу за роки планово-регульованої системи господарювання безперервно збільшувалися, суттєвого підвищення лісистості території не відбулося. Це стало причиною того, що сьогодні в Україні не створено необхідних умов для задоволення потреби народного господарства в деревині, ресурсах недеревної рослинності, поліпшення соціальної сфери та екологічної ситуації.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення проблем. Досягнення оптимальної лісистості території на часі ускладнюється, оскільки для реалізації цього завдання відсутнє правове підґрунтя, необхідні ресурси та фінансові можливості. Відтворення лісових ресурсів, як свідчать статистичні дані, забезпечується належним чином тільки в лісах, підпорядкованих Державній агенції лісових ресурсів.

Не визначено правове підпорядкування понад 400 тис. га полезахисних лісових смуг, під захистом яких перебуває приблизно 13 млн. га ріллі. Майже

11 млн. га сільськогосподарських угідь не захищено системами агролісомеліоративних насаджень, що негативно впливає на урожайність сільськогосподарських культур.

Державний контроль за збереженням, охороною і відтворенням лісів, зокрема підпорядкованих Мінагрополітики, Міноборони та іншим відомствам, а також агролісомеліоративного фонду, по суті, не здійснюється [1].

Мета статті. Основна мета (місія) оптимізації лісистості території – покращення екологічної ситуації, нарощування лісоресурсного потенціалу, поліпшення розміщення лісів у просторовому відношенні, забезпечення потреби в ресурсах лісу, зниження рівня ерозійних процесів, збільшення біологічного різноманіття, вкладу лісових екосистем у глобальному вуглецевому циклі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основними ознаками оптимальної лісистості території є наступні [2]: відповідність лісистості території зональним науково обґрунтованим нормативам; наявність просторової збалансованості між лісовими насадженнями, землями сільськогосподарського призначення, об'єктами промислового будівництва, системами розселення; забезпечення пропорційності між обсягами приросту лісових насаджень, розмірами лісоексплуатації і використання різноманітних природно-захисних властивостей лісу; відповідність породного складу і вікової структури лісових насаджень природно-кліматичним умовам і соціально-екологічним вимогам як важлива передумова комплексного використання всіх продуктів і користостей лісу.

Метою організації оптимальної лісистості території є розв'язання як стратегічних, так і тактичних завдань. Стратегічними завданнями оптимізації лісистості території в конкретизованому вигляді слід вважати суттєве збільшення площі лісового фонду, удосконалення інституціонального забезпечення лісорозведення, перехід лісовирощування на рентні відносини, самофінансування і самозабезпечення.

До тактичних завдань доцільно віднести зміцнення системи гарантування прав власності на лісоземельні ресурси, створення умов для ефективного господарювання на залісених землях різного призначення, формування стабільних і ефективних ринків земельних угідь, наданих для залісення і лісоземельних ділянок, що виводяться із лісокористування, тощо.

Формування оптимальної лісистості території та структури лісу сприятиме подоланню як внутрішніх, так і зовнішніх загроз, що позитивно вплине на економічну та екологічну ситуації. Економіко-правові заходи, які передбачалися в цьому плані, залишилися нереалізованими. Основна проблема лісового господарства і держави – доведення лісистості території до рівня 20–22% та підвищення ефективності лісовирощування [3]. Резерви і можливості вирішення цього завдання ще не використані.

Ринкові умови господарювання передбачають отримання від використання земельних ресурсів будь-якої якості найбільшої результативності. Це може здійснюватися за рахунок організації у сфері

землекористування відповідних заходів підприємницькими чи бізнесовими структурами та вкладання певних коштів. Без цього ефективність інвестування у процеси земле- чи лісокористування не забезпечується, особливо у сфері приватної форми власності на земельні угіддя низької якості.

Лісорозведення на землях приватної форми власності – специфічна форма підприємництва як категорії бізнесу, в даному випадку лісогосподарського підприємництва, суб'єктами якого є підприємці, юридичні та фізичні особи. Діловий інтерес останніх через лісогосподарське виробництво полягає в одержанні відповідної вигоди, у чому зацікавлені і власники земельних угідь від їх використання. Це аксіома, що не потребує доказу. Але наразі не всі власники земельних угідь спроможні їх раціонально застосувати через відсутність необхідної техніки і фінансових ресурсів, а платити податки за право володіння зобов'язані. Тому вони готові на певних пільгових умовах надати земельні угіддя, які не приносять користі, під заліснення. Такі заходи влаштовують землевласників, оскільки земельні угіддя залишатимуться у їхній власності. Вказане свідчить, що намагання власників земельних угідь, які не приносять користі, одержати дозвіл на їх заліснення, можна вважати певною мірою виправданим. Однак це тільки на перший погляд. Ефективність заліснення деградованих земель, на нашу думку, не може визначатися без виваженого техніко-економічного обґрунтування [4, 5].

Фактор часу в лісовирощуванні набуває особливо великого значення. Необхідність його врахування обумовлена значним розривом між витратами, що виділяються на вирощування лісових насаджень, і одержання від них результату. Відрив коштів і засобів виробництва на довготривалий період ставить лісовирощування в не вигідне положення щодо галузей із коротким періодом ротації. При цьому затрати в лісовирощуванні нерідко не покриваються доходами від реалізації лісопродукції. Свідченням цього є те, що частка власних засобів в операційних затратах у сучасному лісовому господарстві незначна – 40–50%, які в галузі лісовирощування покриваються за рахунок державного бюджету.

Фінансові ресурси у сфері заліснення земельних угідь приватної форми власності займають особливе місце [4]. Це наслідок специфічних особливостей лісовирощування і лісогосподарського виробництва в цілому. Залучення нових земель під заліснення без фінансування унеможлиблюється, що вимагає вдосконалення механізму фінансування лісовирощування на базі земель приватної форми власності. Сучасні лісогосподарські підприємства, як зазначалося вище, не в змозі проводити заліснення неугідь та непродуктивних земель за власні кошти.

Ринково орієнтовані важелі економіки в галузі не розвинені. Функції власника земель лісового фонду і лісових насаджень на корені в особі держави відокремлені від функцій підприємця (лісозаготівельника) як законодавчо встановленого власника лісопродукції, у розпорядженні якого є лісові насадження, відведені в межах науково обґрунтованих нормативів у рубки. Таким чином, земля і лісові насадження на корені як капітал є

власністю держави, а лісові насадження експлуатаційного призначення як капітал власністю підприємницьких структур. Звідси випливає, що лісогосподарські підприємства – це не бізнес-структури, а лісозаготівельні – бізнесові. Перші з них функціонують на основі бюджетного фінансування, другі – самофінансування. Це означає, що як лісогосподарським, так і лісозаготівельним структурам лісового комплексу характерні власні інтереси, завдання і пріоритети. Тому при вирішенні проблемних завдань щодо збільшення лісистості території на вказані організаційно-господарські структури не доцільно орієнтуватися, оскільки це ризиково.

Лісогосподарським підприємствам у фінансовому відношенні лісорозведення на землях сільськогосподарського призначення не під силу, а лісозаготівельним – у бізнесовому, оскільки довготривалий термін лісовирощування не забезпечує ефективності вкладення коштів у ці процеси.

Проблема збільшення лісистості території – це завдання національної ваги, яке повинно вирішуватися на державному рівні, що передбачає залучення як бюджетних коштів, так і фінансових ресурсів галузей економіки, зокрема промисловості, сільського господарства, соціальної сфери та природоохоронних організацій, що користуються продуктами і послугами лісу (рис.).

Основою фінансування лісорозведення на землях, які неефективно використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції на регіональному і місцевому рівнях, передусім можуть стати кошти фонду охорони навколишнього природного середовища, що є базовим механізмом державного фінансування природоохоронних програм. Цей фонд є складовою частиною Державного бюджету України і формується за рахунок коштів збору за забруднення довкілля та інших коштів, визначених законодавством. Головним розпорядником фонду є Міністерство охорони навколишнього природного середовища. На нашу думку, виділення 10–15% коштів фонду охорони навколишнього природного середовища для лісорозведення значною мірою сприяло б розв'язанню проблеми оптимізації лісистості території, яка вважається найбільш ефективною щодо поліпшення екологічної ситуації.

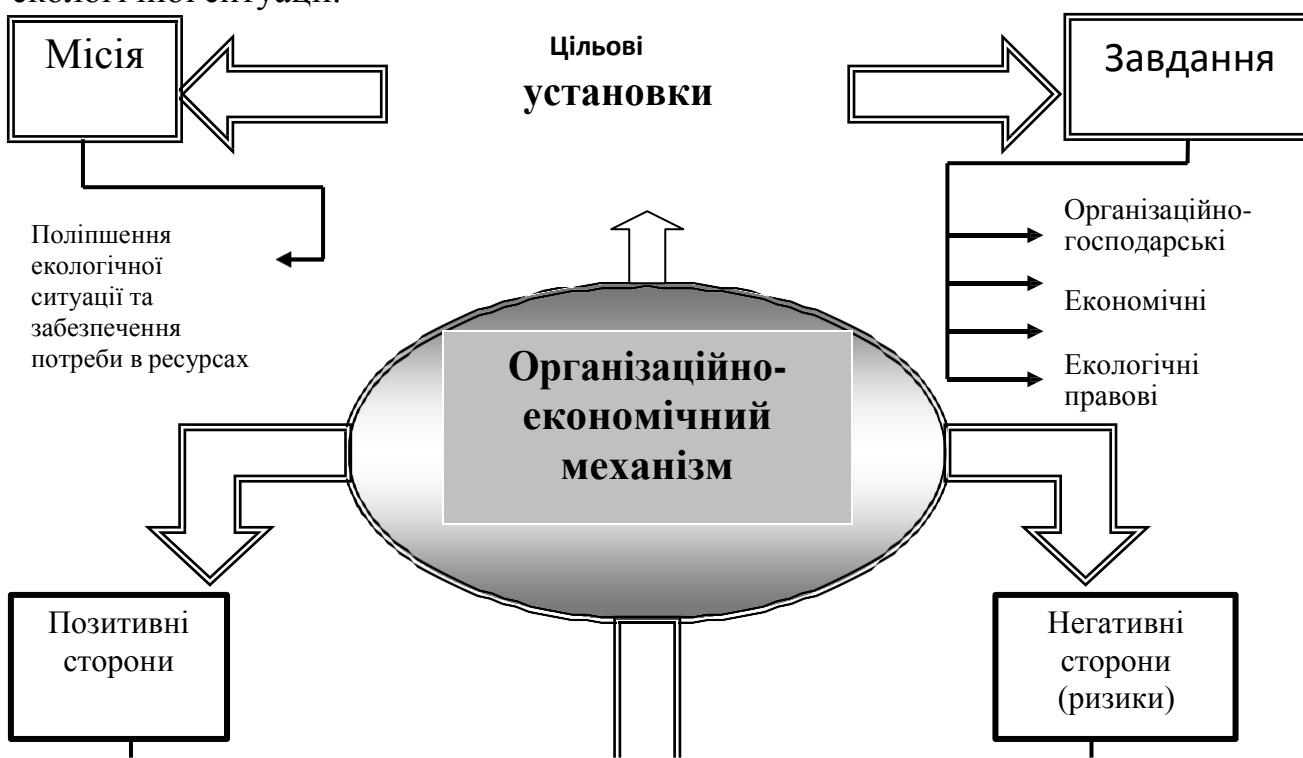

Рис. Структура організаційно-економічного механізму оптимізації лісистості території

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досягнення оптимальності лісистості території має ґрунтуватися на таких принципах:

- законності, реалізація якого здійснюється відповідно до законодавства держави, постанов, актів Президента України та Кабінету Міністрів України на засадах чіткого розподілу завдань розширеного лісовідновлення між органами державної влади та місцевого самоврядування;

- ефективності, що досягається за рахунок раціонального розміщення земель сільськогосподарського призначення і лісового фонду, систем розселення і концентрації виробництва;

- комплексності, реалізація якого здійснюється на підставі суміщення в часі і просторі користування лісоземельними угіддями, ресурсами лісу, соціальними та екологічними функціями лісових насаджень;

- безперервності і невиснажливості, основними вимогами котрих слід вважати тісний взаємозв'язок користування лісовими ресурсами з процесами їх відтворення, охорони і збереження;

- стимулювання, тобто співробітництва органів державної влади та

місцевого самоврядування в реалізації заходів щодо розширеного лісовирощування і переходу цього процесу на засади сталого розвитку;

- пріоритетності, зокрема забезпечення загальнодержавних інтересів у сфері землелісокористування;
- оптимальності, критерієм якого є створення умов для підвищення ефективності використання земельних ресурсів на основі розширеного лісовирощування;
- результативності, головна умова якої – мобілізація необхідних коштів за рахунок лісоспоживачів і держави для розширеного лісорозведення, охорони і збереження лісових насаджень;
- екологічності, що передбачає нарощування фітомаси надземної частини лісових насаджень як важливої вуглецедепонувальної компоненти;
- корисності, який реалізується на основі досягнення соціально-економічного ефекту за рахунок вилучення лісоземельної ренти на користь народу, держави і лісовирощування;
- системності як основи розкриття взаємозв'язків і взаємозалежностей між прийнятними для аналізу основними структурними факторами, керованої системи "людина – лісоземельні ресурси – лісовирощування – лісоспоживання";
- функціональності, що забезпечує взаємозв'язок управлінських заходів у системі розвитку лісоземельних відносин;
- керованості, визначальною умовою якої є цілеспрямоване регулювання процесами землелісогосподарювання;
- етапності, що забезпечує реалізацію програмних аспектів оптимізації лісистості території як одного з важливих аргументів переходу лісового господарства на засади екологічно збалансованого розвитку.

Література

1. Дзюбенко О. М. Еколого-економічні пріоритети розвитку лісоресурсного комплексу України: дис... кандидата екон. наук: 08.08.01 / О. М. Дзюбенко. – К., 2006. – 219 с.
2. Коваль Я. В. Совершенствование лесопользования / Я. В. Коваль. – К.: Наукова думка, 1987. – 204 с.
3. Самоплавський В. І. Ліси – турбота нації. День працівника лісу / В. І. Самоплавський // Лісовий журнал. – 1997. – № 3. – С. 2–3.
4. Гладун Г. Б. Захисні лісові насадження: проектування, вирощування, впорядкування / Гладун Г. Б., Трофименко М. Е., Ломатов М. А. – Харків: Нове слово, 2005. – 390 с.
5. Фурдичко О. І. Еколого-економічне значення захисних лісонасаджень для підвищення ресурсного потенціалу лісових екосистем / О. І. Фурдичко, М. В. Потабенко // Проблеми модернізації лісоресурсної сфери в контексті просторового розвитку: матеріали наук.-практ. конф. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – С. 27–32.